

mom Rimu zbivali, glavnim mu je vodom poznati historik vatikanskoga sabora O. Grandera th D. I., a za prilike u Hrvatskoj i u našim krajevima iscrpio je periodične listove onoga vremena, a tako i ono malo literature, što se je sedamdesetih godina razvila u nas u kreševu raznih mišljenja i nazora. Pisac je gradu lijepo razdijelio i raščlanio, i, gdje mu se prilika dala, pokazuje samostalan i ispravan sud. Podoba biskupa Strossmayera bila je onaj čas u našem narodnom životu najjača, i nikoje čudo, da njegovu držanje na vatikanskom saboru odlučno utječe i u ovom pitanju na orijentaciju i opredijeljenje čitave naše javnosti, našega klera i našega novinstva. Kako se oporba velikoga djakovačkoga vladike na vatikanskoj saboru baš posljednjega vremena u krivom svjetlu prikazuje, bio bi zadatak naših bogoslova, da na osnovu izvora prve ruke: steno-gramâ biskupovih govora i njegove prepiske utvrde sušte historijske činjenice i tačno razluče lični momenti i emocije od njegova teološkoga mišljenja i naziranja. Pisac na žalost nije mogao doći do ovih izvora prve ruke.

Dr. Ritić.

Dr. fra. Julijan Jelenić: Povijest Hristove Crkve, I. knjiga (God. I.—313.), str. XLVIII.—194, Zagreb (Albrecht) 1921.

Pred nama leži I. knjiga Povijesti Hristove crkve, što ju u 6 knjiga namislio objelodaniti sveučilišni profesor našega fakulteta dr fra Julijan Jelenić.

Moramo iskreno reći, to je namisao lijepa, za unapredenje naše teološke literature uopće, a historijske napose veoma važna, ali je njezina realizacija vrlo tegotna.

Ova teškoća izvire već iz teških zadataka, koje na povjesničara postavlja moderna historijska kritička metoda a napose tu teškoću osjeća i mora da osjeća onaj koji hoće da nam sustavno prikaže neobrađenu povijest Hristove crkve u našim hrvatskim i ostalim južnoslavenskim krajevima.

Poznavajući dasadašnji književni historijski rad dra Jelenića, kojemu napose podaju vrijednost monografije iz bosanske crkvene povijesti, bili smo već unapred uvjereni, da će nam dr Jelenić dati djelo izrađeno velikom savjesti, dobrom erudicijom i metodom koja odgovara postulatima modernog kritičkog istraživanja.

Da uzmognemo potpuno ocijeniti i ovu prvu knjigu, koja je izašla i označiti zamašitost drugih 5 svezaka koje nam autor obećaje, treba da u prvom redu ogledamo zadatak, što ga historija Crkve uopće imade.

Povijest Crkve Kristove je zacijelo najznamenitiji i najuzvišeniji dio ljudske povjesnice, jer je u njoj sintetiziran pogled na onu duboku evoluciju svih najodličnijih ljudskih duševnih moći; na polju strogo religijskom, etičkom i estetsko-umjetničkom. Zadaća je naime crkvene povijesti, da nam u svjetlu svih duševnih emocija, koje su bile i plod i viših težnja i nižih instinkta prikaže sav onaj golemi niz događaja, što Crkvu Kristovu prate od časa njezinoga osnutka pa do današnjih dana. Njezina je zadaća, da nam pokaže, kako je Crkva kao institucija Kristova proširila svoju univerzalnu misiju među svim narodima unatoč toga što su umnici na njezin zator okupili sve oružje umne snage a silnici svu

brutalnu silu krvavog oružja; kako je ona u borbi s poganima i nevjernicima iskristalizovala formulaciju svojih doktrinalnih zasada; kako je ona sve većma usavršavala svoju konstituciju, što ju je sazdala na principima, koja joj je dala sama historijska ličnost Kristova; kako je ona svojoj težnji za natprirodnim ciljem, vječnim blaženstvom, dala izražaja u svom raznovrsnom grandioznom kultu, kome su temelje u duhu objavljene religije postavili sami apostoli. Napokon treba crkvena povijest da nam pokaže životne forme individualnog i socijalnog života, koji je sazdan na njezinim religiozno-etičkim principima, a koji najbolje odaje njezin božanski karakter i izvor.

Jest, historija Crkve unatoč jačih ispada ljudske naravi u njenom životu je dokazom, da je kristijanizam i katolicizam pozitivnog, natprirodnog i božanskog karaktera. Crkva je jedno od najuzvišenijih djela Božjih i kao što Boga spoznajemo iz njegovih djela, tako i crkvu iz njezinih djela t. j. iz njezine povijesti. Kao što povijest čovječanstva — veli prof. Marx — svakoga čovjeka mora da pobudi da u toj povijesti ugleda svoje vlastito bivstvo, tako mora da crkvena povijest pobudi svakoga kršćanina, a napose inteligenta, da u njoj upozna povijest velike obitelji kojoj pripada.

Crkvena povijest napose je važna za svećenika i bogoslova. Svećenik i bogoslov zamjećuje u crkvenoj povijesti, kako je današnja Crkva iste biti s onom prvotnom Kristovom Crkvom unatoč svih kolikih promjena, što su utjecale na razvitak njezinoga bivstva.

Crkvu će — kaže prof. Marx — uzljubiti samo onaj, koji nastoji da ju upozna. Svećenik i bogoslov mora nastojati je upoznati, jer je njezin život živa apologija Kristove religije, koju katolički svećenik naviješta.

Ako je ovako uzvišeni zadatak crkvene historije, kako li smo mi teško morali osjećati nedostatak jedne hrvatske crkvene historije, koja bi našem čovjeku govorila našim jezikom a još više, koja bi mu na kritičkim principima otvorila pogled u život Kristove Crkve kod nas i na Balkanu uopće. Imamo doduše dobrih udžbenika crkvene povijesti za srednje škole (Rubetić, Belaj i Lasman), imamo doduše kritički dobro obrađenih fragmenata naše domaće crkvene povjesnice (Rački, Bulić, Jelić, Ritić, Barle, Pavić itd.) ali sistematskog kritičnog i opširnijeg prikaza, cjelokupne crkvene povijesti uopće, a južnoslavenskih naroda napose do danas na žalost na hrv. jeziku nijesmo imali. I za to smo morali posizati za djelima strane literature, koja se na slovensku povijest jedva osvrkala i u podacima svojima bila često puta netočna. Upravo toga radi treba da posebnom toplinom pozdravimo izdanje 1. knjige Povijesti Crkve Hristove, što ju je izdao prof. dr. Jelenić i uopće njegovu namisao, da nam u ostalih 5 svezaka poda dobar hrvatski kritički prikaz crkvene povijesti uopće, a naše napose.

Ističući posebnu svoju radost ovim izdanjem ne mislimo time dakako omalovažavati zamjerni rad dosadanih profesora crkvene historije na našem fakultetu. Poznato je svima, da je ženijalni pro-

fesor dr Rieger spremao hrvatsku crkvenu povijest, ali je na žalost naglo morao otkinuti s teološkog fakulteta. Poznato je također, da je svoja profesorska predavanja spremao za štampu učeni profesor dr Franki — ali ga je u tom smela amocija, koja je slijedila iz političkih razloga. Zamjeran je također rad vrloga profesora dra A. Maurovića, koji je postavši profesorom crkvene povijesti na fakultetu slušateljima za prvu nuždu priredio prijevod izvrsne Brückove crkvene povijesti, no u svome je radu smeten, jer morao da zauzme mjesto senjsko-modruških biskupa. Sposoban i energični profesor dr Marchetti sabirao je više godina građu za slavensku crkvenu povijest uopće i hrvatsku crkvenu povijest napose, ali ni on nije mogao ugledati plodove svoga rada, jer ga 10-godišnja teška boljetica, a konačno i smrt prekine u trudnom nastojanju. Istom je evo dru Jeleniću uspjelo, da nam pruži štampano djelo svojega nastojanja. Ali ovdje zapažamo jednu žrtvu. Poznajući nacrt dosadašnjeg rada dra Jelenića i gledajući iz bliže njegove namisli, znali smo dobro, da si je dr Jelenić kao posebni zadatak svoga historijskog rada postavio ispitivanje crkvene povijesti u našoj Bosni. No svijest jedne veće potrebe općenitijeg zajedničkog dobra, uvjerenje, da nam je potrebna jedna sistematska kritička povjesnica crkve uopće, a naših strana napose, prevladuje te dr Jelenić napušta smjerove svoga zamišljenoga znanstvenoga rada, kome se htio posve posvetiti te u interesu i svojih slušača i naše šire javnosti podaje ponajprije cjelokupni prikaz čitave crkvene po-

vijesti, da se kasnije možda opet vrati u svoj omiljeni specijalizovani znanstveni rad u užem okviru naše crkvene povjesnice.

Crkvenu povijest, koju je dr Jelenić namislio izdati, razdjelio je u 6 knjiga. Time je uzeo u obzir opće prihvaćenu diobu crkvene povijesti, prema kojoj se ona dijeli u 6 razdoblja.

Prva knjiga, koja obuhvaća razdoblje crkvene povijesti do milanskoga edikta (g. 313.), imade Uvod te 2 dijela, od kojih prvi obrađuje izvanjsku, a drugi unutrašnju crkvenu povjesnicu.

U uvodu raspravlja pisac o povijesti uopće (V), o crkvenoj povijesti napose (VI), o odnošaju crkvene povijesti prema crkvenoj arheologiji (VII), o crkveno-povjesnoj filozofiji (VII), o diobi crkvene povijesti (VIII—X), o njezinim svojstvima (X—XII), o izvorima (XII—XXIV), o pomagalima (XXIV—XXVII), te o crkvenopovjesnoj književnosti (XXVII—XLVIII).

Gdje pisac u uvodu govori o dobnj diobi crkvene povijesti (str. VIII.), držimo, da je prvo doba crkve Kristove ili starokršćansko doba mogao nazvati grčko-rimsko doba, a drugo ili srednje doba germansko-romansko-slavensko doba. Na str. XII. govori pisac o svojstvima crkvene povijesti, pa veli, da crkvena povijest ima da bude sustavna. Mi bismo kazali: Sustavna ili znanstvena, jer ova riječ jasnije ističe kritički znanstveni karakter crkvenopovjesnog istraživanja. Spominjući izvore crkvene povijesti (XII—XXIV) bolje bi bilo, da pisac polazi kronološkim redom, t. j. počne s natpisima, spomenicima, a ne s koncordatima (str. XVII.). Gledajući po-

magala crkvene povijesti, koja nabraja pisac (XXIV—XXVII), zapazili smo da su izostala paleografska djela Stefiensa (Lat. Paläographie, 2. Aufl. 1909) i L. Traube-a (Vorlesungen und Abhandlungen zur Paläographie und Handschriftenkunde, München 1909.).

U zadnjem dijelu uvođa govori autor o crkvenopovjesnoj književnosti (XXVII—XLVIII). Integriteta radi bilo bi poželjno, da se u 2. izdanju spomene barem u najkraćim crtama poljska, češka, engleska i španjolska crkvenopovjesna književnost.

Najvažniji dio uvođa zacijelo su izvori crkvene povijesti i crkvenopovjesne književnosti. Upravo je ovdje kod najvažnijega dijela uvođa autor zamjernim trudom prikupio sva ponajvažnija vrela crkvene povijesti južnih Slavena i prikazao razvitak naše crkvene historijske književnosti. Time je autor ne samo mnogo pridonosao k izgradnji utrenika naše crkvene povijesti, nego je zadužio i našu povijest uopće.

Na uvod nadovezuje pisac prvi dio svoje knjige t. j. izvanjsku povijest crkve Kristove. Ovaj se dio dijeli u 6 poddjela (XLVIII—114). U I. prikazuje nam pisac u kratko poganski rimski i grčki život, te stanje Židova u ono doba, kada se pojavljuje Isus Krist (1—11). U II. govori autor o Isusu Kristu i osnutku Crkve (11—21). U III. opisuje nam vjerovjesnički rad Kristovih apostola i njihovih učenika uopće, te napose u Iliriku (21—42). U IV. riše nam fizičke progone sa strane Židova, pogansko-rimskog carstva protiv Crkve Kristove, te literarne napadaje, kojim su na kršćanstvo udarali napose neopitagorejci i

neoplatonici (42—67). U V. nalazimo kršćansku statistiku prvih 3 vijekova (67—77) i napokon u VI. judaističke sekte, gnostičke, montanizam, te monarhijanizam ili antitrinitarizam i novacianizam (77 do 114).

Pisac bi možda bio nešto jasniji, da nam je ovdje, prije nego li će preći na misijonski rad Kristovih apostola i njegovih učenika (21) u kratko prikazao u cjelovitoj slici crkvu Kristovu u početnom njezinom razvitku, pa sve do onoga časa, kad ona raskrstivši se definitivno sa sinagogom samostalno istupa pred svijet, da ga organizira u svome krilu. Isto bi tako zgodno bilo, da je pisac nakon prikazanih progona (67) dodao kratki pasus o mučeništvu uopće, te istakao važnost njegovu i za proširenje crkve i za božanski karakter njezine nauke. U IV. pododjelu govoreći o idejnoj borbi, koja se razvila između poganske filozofije i kršćanstva (65—67) mogao je pisac badem ukratko prikazati tadašnje filozofske sustave poglavito neopitagoreizam i neoplatonizam čiji se utjecaj započinje kasnije u djelima nekih sv. Otaca.

U VI. pododjelu govori pisac o raskolima i krivovjermima (77—115).

Činjenica je, da je poklad božanske obave zaključen smrću posljednjega apostola. Prema tome nema objektivne evolucije u člancima vjere. Drugim riječima: poklad se božanske objave završen smrću apostola ne može više umnožiti nijednom istinom, koja ne bi bila formalno u njemu sadržana. No dok je nemoguća objektivna evolucija božanske objave, nije isključena

evolucija subjektivna — evolucija spoznaje.

Odmah su u početku kršćanstva bile doduše u svijesti vjernika izričito sve fundamentalnije dogme kršćanstva, ali se je subjektivna spoznaja ovih fundamentalnih dokmi sve većma usavršavala. I zato je definitivna formulacija kršćanskih fundamentalnih dogmatskih istina bila uvjetovana progresivnom subjektivnom njihovom spoznajom. Ne stoji dakle, da u prvo doba nijesu kršćani imali vjerske svijesti n. pr. o Trojstvu ili božanstvu Kristovu, tako da bi se ta religiozna spoznaja u njihovim dušama razvila bila nakon polemika, koje su zastupnici ortodoksije vodili s protivnicima. No ipak su kraj toga kršćani svoju religioznu spoznaju nastojali produbiti. U ovom produbljivanju vjerskih istina, koje se očitovale bilo u komparaciji pojedinih kršćanskih istina sa ostalim nekršćanskim religioznim sustavima, bilo u komparaciji samih kršćanskih istina među sobom (Bog je jedan, Krist je Bog), nalazimo idejnu genezu raznih hereza i skizmi. Tako su u prvo doba kršćanstva neki kršćani otišli u judaističke, gnostičke i antitrinitarističke sekte.

Ovo, što smo ovdje spomenuli, držimo, da je bilo potrebno barem ukratko istaknuti prije nego li prijede na sam historijski prikaz pojedinih hereza.

Ovaj prvi dio Jeleničeve knjige, na koji smo evo nadovezali spomenute primjedbe, obuhvaća, kako vidjesmo iz prije navedenog sadržaja, najvažniji dio crkvene povijesti, u kojemu je ona morala probiti put u svijet kroz krvavu zapreku fizičkog progona i žestoke idejne protim-

be. Pošto smo istaknuli primjedbe na pojedine traktate u prvom dijelu Jeleničeve knjige treba sada spomenuti, da je taj najvažniji dio prikazao pisac u potpunoj slici doživljući nam prve događaje Crkve Kristove iz znanstvenih vrela prve ruke, nižući ih u skladnoj cjelini i logičkoj vezi. Napose pako treba s posebnom pohvalom istaknuti prikaz statistike prvoga kršćanstva i uzroke prvoga čudesnog širenja, te onih momenata crkvene historije prvoga doba, gdje se prvi puta zapaža utjecaj Kristovih vjetrovjesnika i širenje kršćanstva na onom području, gdje danas nastavaju južni Slaveni. Prikaz ove prve pojave kršćanstva u našim krajevima zanimat će sve naše inteligente, jer nam je ovdje autor prikupio sve podatke o mučeničkoj smrti i radu onih osoba, koje su ovdje djelovale. Spominju se tuđe Kristovi i apostolski učenci kao Klement Rimski, Luka, Krescent, Apolinar, Timotej, Marko, Epenet, Andronik, Cezar, Kornelije, Publije, Ignatije, Anzelmo, Marcela, Tit, Hermes, Dujam i t. d. (38.).

U drugom dijelu obrađuje pisac pisac unutrašnju povijest Crkve Kristove t. j. crkveni ustav (115—129), kršćanski život (129—155), crkvenu znanost (155—177) i crkvenu umjetnost (177—188).

Pisac je u veoma vjernim slikama prikazao prve početke ustava, na kojemu se kasnije razvila velebna konstitucija crkvena, on nam je iznio pred oči sve one nuance, u kojima se i kod vjernika i kod svećstva u prvo ono doba pokazivao praktički religiozni život, on nam je u izrazitim potezima orisao i prva pregnuća na polju kršćanske znanosti i umjetnosti.

Napose je spomenuti, da je pitanje pokore u prva dva stoljeća kršćanstva pisac obradio i s brižnom kritikom historika i oprežnošću teologa.

Sigurno znademo, da je crkva u pogledu apsolucije u prvo doba veoma rigorozno postupala sa grijешnicima, koji se ogriješise t. zv. kanonskim, kapitalnim grijesima preljuba, ubojstva, apostazije. Imade nekih historičara (Funk i njegova škola, Batiffol, Vacandard, Königer), za koje se čini, te odatle izvode, da crkva u prvo doba nije bila na čistu u pitanju opraštanja navedenih 3 grijeha.

Dogmatičari, a napose oni, koji se bave izraživanjem historije dogmata (Billot, Pesch, Esser, Diekamp, Poschmann, Stuffer i drugi) tumače gore spomenuti postupak crkve isključivo disciplinarnom mjerom velike rigoroznosti, jer je nesumnjiva činjenica, da si je Crkva vazda bila svijesna potpune vlasti ključeva. Imade naime historijski zamčenih primjera, gdje se Crkva i u prva dva vijeka poslužila s ovom vlasti ključeva upravo s obzirom na spomenute grijeha. Na koncu je Crkva baš u prvo doba — gdje se još tako duboko morala čutiti blizina religiozno-etičke pojave Kristove i žive slike njegovih apostola -- upravo u tome mogla imati opravdanih razloga, da u konkretnim slučajevima ovakovoga grijешnika isključi iz crkve, te ga uputi na molitvu, dobra djela, pokoru i t. d.

S obzirom na ovo pitanje ovako se izrazuje na pr. Marx: »Die Kirche hielt zu allen Zeiten daran fest, dass sie die Gewalt habe, alle Sünden nachzulassen... Jedoch aus disziplinären Rücksichten schlossen manche Bischöfe die Getauften-

welche kanonische Sünden begangen hatten, für immer aus der Kirche aus, ohne dadurch an ihrem ewigen Heile zu verzweifeln; im Gegenteil forderten Sünder zur Busse auf, liessen sie Busse tun mit dem Bedenken, dann könne Gott ihre Sünden verzeihen«. (Lehrb. d. Kirchengeschichte,⁷ Trier 1919., 120.).

U ovom smislu, koje nije u sukobu s naukom koncila tridentinskoga o sakramentu pokore, prikazuje pokorničku praksu prvotne Crkve i naš autor (152.).

Isto je tako jezgrovito i iscrpivo obradio crkvenu znanost u ovom prvom razdoblju. Prikazao nam je naime literarni rad apostolskih otaca, prvih kršćanskih apologeta, polemičara i egzegeta (159—177). Mi bismo ovdje još istaknuli, da je »Gospodnju nauku narodima po dvanaestorici apostola« (Didache 158) našao g. 1873. u Carigradu Bryennios, metropolita iz Nikodemije i to u grčkom rukopisu iz g. 1056. zajedno s potpunim tekstom Barnabine poslanice i dvaju pisama Klimenta Rimskoga Korinćanima (158). Pisac bi tako bio jasniji na str. 160, gdje govori o pronalasku Klimentovih pisama upravljenih Korinćanima. Isto bismo tako kod Ignacija Antiohenskoga (160) upozorili na djelo Michael Rackl: Die Cristologie des hl. Ignatius von Antiochien. Die Echtheit der sieben Ignatianischen Briefe verteidigt gegen Daniel Völter, Freiburg (B) 1914. Didaskalija (159) ili »katoličku nauku dvanaestorice apostola i svetih učenika našega otkupitelja« našao je g. 1854. de Lagarde u sirskom jeziku, Flemming izdao 1904. u njemačkom a Funk g. 1907. u latinskom jeziku.

Ovim prikazom znanstvenoga

rada prvog kršč. doba doskočio je pisac barem dijelkom velikoj potrebi, koju čitimo u pomanjkanju jedne patrologije.

Za upotpunjenje prikaza drugoga dijela Jeleničeve knjige napomenuti ćemo još 2 opaske: U pitanju primata (121—128) trebalo bi kraj historijske spomenuti i ponajglavniju apologetičku literaturu. Izraz za *ἀγάπη* koju autor naziva »ljubavnom gozbon« (139) ili bi izmijenio kojom zgodnijom riječi ili i u hrvatskom ostavio grčku riječ, kako to čine njemački historičari.

*

Prije nego li završim, neka mi g. pisac dopusti još neke općenite primjedbe.

Neka g. pisac svakako već u drugoj knjizi napusti pasivnu i imperfektanu formu, koju je pisac u cijeloj prvoj knjizi dosljedno proveo, a koja u velike otežćuje njezino čitanje. Evo nekoliko primjera:

»Odatle opet, što se kršćani ustručavahu žrtvovati carskim božanstvima, osvadhahu se s bezbožnosti prema vladarima . . . i s uvrede veličanstva . . . (str. 43).«

»bi jedni i drugi slijedahu antinionizam, činjahu bludne grijehe i jedahu tvari, što ih pogani žrtvovalahu (90).«

»... često pošćahu, slabo se odijevalu, a meke postelje izbjegavahu (104).«

»Biskupije se proviđahu izborima, a niža mjesta proviđahu biskupi (128).

»puno se pažāše (146).«

»Izbjegavahu kupke radi bludnih grijeha, što se tu činjahu (148).«

»Niti se noviji povjesničari mogu

sa svoje nauke osvadhati kao da... (152).«

»Mrtvacima se s pietetom zadržavahu oči i usta, zatim se kupahu i u čisto ruho presvlaćivahu, te se pokapahu (154).«

Povrh toga bi bolje bilo pregleda radi, da pisac nije hebrejskim slovima označio podrazdiobe. Nije ni pošto nužno, da se naslovi djela na svakoj stranici citiraju u potpunoj cjelini, a pisac to čini na pojedinoj stranici i po 2 i 3 puta, ako se na koje djelo pozivlje. Uopće bih g. piscu preporučio kratice o citiranju. Hebrejske riječi bih iz teksta metnuo u bilješke.

Čudno nam zvuče riječi Kirenejac mjesto Cirenejac (91), Kerint mjesto Cerint (83), Kezareja mjesto Cezareja (121), Kezarejski mjesto cezarejski (XXVII), Sindel mjesto Syncellus (XXXII), iz Lučina evanđelja (97), posmrtna ljubavne gozbe (154), zanačija (109), konfundisalo (85), formisao (87, 197), pridnu (95), trpeljivost i netrpeljivost (42). Neobično je čuti: Četvrto razdoblje obuzima ono vrijeme, što se stere (IX). Pisac upotrebljava riječ dvojstruka (84 i 134) i trojstruku (119), a na str. 178. dvostruko. Meni se bolje sviđa ova potonja.

Ovako smo evo u sumarnim točkama podali prikaz Jeleničeve knjige. Kao objektivni kritici istakli smo i neke nedostatke, bez kojih nije ni ponajbolje ljudsko djelo. Time dakako ne ćemo i ne možemo umanjiti vrijednosti, koju Jeleničeva historija imade i sama u sebi, a poglavito kod nas, gdje je ona prva knjiga svoje vrste, gdje Jelenić treba da stvara utrenike za širu znanstveniju obradbu naše domaće crkvene historije. Vrijednost će već i ove njegove knjige osjetiti

svatko, tko se napose hoće baviti istraživanjem prvih početaka kršćanstva u našim stranama.

Želimo na koncu autoru, da jednako ljubavljivo kao dosada poradi na zacrtanom poslu, te nam za kratko poda cjelokupni prikaz čitave crkvene povijesti, što će biti na nemalu čast njemu, a slušačima bogoslovlja i široj javnosti na veliku korist.

Knjiga je opremljena ukusno, stoji 25 dinara, a naručuje se kod pisca u Franjevačkom samostanu (Zagreb, Kaptol 9). Bosansko-hercegovački biskupi preporučili su knjigu svojim župnicima, da je nabave za župske knjižnice. Isto je dozvolio i naš nadbiskup dr. A. Bauer za župne knjižnice naše nadbiskupije. (Vidi »Katol. List« 1921., br. 32.).

Ovoj se preporuci priključujemo želeći, da Jelenićeva historija nade što više čitatelja. **Dr. Marić.**

Prof. dr. Franjo Herman: Propisi o svetom redenu. Str. 1—40. Đakovo 1922. Tisak biskupske tiskare. Cijena 10 dinara.

Pisac iznosi, držeći se zakonskog slijeda, pregledno, sustavno i iscrpivo propise novog Zakonika o sv. redenu. Radi boljeg shvatanja daje prema potrebi i kratak povijesni prikaz uz naznaku razlika između dosadašnjeg i novog prava. Na pitanja, koja Zakonik ne rješava, odgovara pisac prema prihvaćenoj nauci bogoslova. Radnja će napose dobro doći redenicima za ispit, o kojemu govori Cod. can. 996, § 1.

Prigovoriti moramo ovim točkama: a) Na str. 27. navodi pisac kao nepravilnost »izvršivanje smrtnih kazni«, dok uistinu već sam prihvata krvničke službe, i bez izvršenja, tvori nepravilnost. — Na

str. 27. veli pisac, da su nepravilni »klerici, koji su izvršavajući zabranjene im liječničke i ranarničke poslove skrivili čiju smrt«. Mjesto »skrivili« valja staviti »prouzročili«, jer nepravilnost nastaje i onda, ako klerik upotrebi sav mar i postupa prema svima pravilima umjeća. — Na str. 31. veli se, da opći oprost ne vrijedi za službu vrhovnog redovničkog poglavara u egzemptnom klerikalnom redu, dok po Zakoniku (can. 991, § 3) treba reći za službu višeg redovničkog poglavara u egzemptnom klerikalnom redu. **R.**

Dr. Friedrich Heiler, Das Gebet. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung. 2. vermehrte und verbesserte Auflage. München 1920. Verlag von E. Reinhardt. 8°, XIX + 558.

G. Heiler je povijesni istraživač i psihološki promatrač religioznih čina, osobito molitve. U svom predgovoru iznosi važnost, uzvišenost, potrebu i cilj molitve (str. VI—VII). On proučava molitvu sa povijesnog razvoja i religiozno-psihološkog stanovišta (str. VIII.). Tim nosi prednost nad mnogim, današnjim, religioznim psihologima, ili povijesno-religioznim istraživačima, koji proučavaju religiozne čine ili samo sa psihološkoga ili sa povijesnoga stanovišta.

U uvodu (str. 1—37) dokazuje, da je molitva prva, najviša i najsvečanija pojava i činjenica religije (str. 1). Ona daje život i procvat duhovnom životu (str. 2). Ona je temelj pobožnosti. Ona je religija u djelu (str. 3). Zatim iznosi bogatu književnost, koju su znanstveno obrađivali o molitvi kod Grka i Rimljana,